

ALLÂH

(الله)

**Abbas Mahmûd el-Akkâd'ın
(1889-1964)****çeşitli din ve felsefelerin
Allah hakkındaki görüşlerini inceleyen
ve İslâmiyet'teki Allah inancının
mükemmelliğini savunan eseri.**

Başlangıçtan günümüze kadar insanlığın tanrı anlayışı ile insandaki din duygusunu ele alan eser bir giriş, üç bölüm ve bir sonuç kısmından oluşur. Birinci bölümde akîdenin menşei ve mahiyeti ele alınarak bu konuda Taylor, Max Müller, Freud gibi araştırmacıların görüşleri ile totemizmin insanlığın ilk dini olduğu şeklindeki görüş tenkit edilir. Daha sonra tanrı inancının tarih boyunca geçirdiği merhaleler üzerinde durularak "Kevnî Şuur" başlığı altında varlık, varlığın niteliği, zaman mefhumu, insandaki din duygusu gibi konulara temas edilir. Telepate, telerji, ipnotizma, psikometri, ruh çağırma, tecrübî psikoloji gibi ruh bilimlerinin uzmanlarına ait görüşler ve bunların değerlendirilmesine yer verilir. "Allah Zâttır" başlığı altında da Allah'ın varlığının "zât"tan başka bir kelime ile ifade edilemeyeceği belirtilerek bu konudaki Eski Mısır, Hint, Çin, Japon, İran, Bâbil ve Yunan telakkilerinden bahsedilir.

"Dinde Yeni Dönem" adını taşıyan ikinci bölümde kitâbî dinlerle felsefedeki ilâh anlayışı üzerinde durulur. Bu bölümde Yahudiliğin Yehova ve mesih telakkisi, Sokrat öncesi ve sonrası İlikçağ filozoflarının tanrı ve âlem anlayışları, Hristiyanlığın teslîs ve mesih inancı, İslâmiyet'teki Allah akîdesi kısmında da Allah'ın zâtı ve sıfatları ile diğer din ve felsefelerdeki ilâh telakkilerinden ayrıldığı hususlar açıklanır.

"Felsefeden Sonra Dinler" adlı üçüncü bölümde öncelikle felsefenin gelişmesinden sonra semavî dinlerin durumu incelenir. İlk olarak Yahudiliğin durumu, yahudi filozof Philon ile Mûsâ b. Meymûn'un felsefe ile yahudi itikadını telif etme çabaları anlatılır. Daha sonra Hristiyanlığın durumuna, hristiyan ilâhiyatçı Origène, Arius, Nestûr (Nestorius), Saint Augustin ve Saint Thomas'ın fikirlerine temas edilir. Son olarak da İslâm'ın durumu ele alınır. İmâmet, kazâ-kader, Allah'ın sıfatları konusunda ortaya çıkan görüşler incelenir. Daha sonraki kısımda kitâbî dinlerden sonra felsefenin durumu anlatılırken, Descartes, Berkeley, Spinoza, Leibnitz, David Hume, Stuart Mill, Kant, Hegel gibi Yeni ve Yakınçağ filozoflarının tanrı-âlem ilişkisi hakkındaki görüşleri ele alınır. Bu konuda tasavvufî düşünceye ayrılan kısımda ise sûfiyenin Allah-âlem telakkisi açıklanır. Allah'ın varlığının delilleri bahsinde, filozofların Allah'ın varlığını ispat etmek için kullandıkları delillerin en meşhurları olan burhân-ı kevnî (kozmo-lojik delil), burhân-ı gâî (teleolojik delil), ekmel varlık delili ve ahlâk delili ile bunlara yöneltilen itirazlar ve cevapları belirtilerek materyalizmin dayandığı tesadüf prensibi reddedilir. Kur'ânî deliller kısmında, isbât-ı vâcib'e temas eden bazı âyetler zikredilerek bu âyetlerin ikna yönünden en kuvvetli deliller olduğu belirtilir. Çağdaş filozofların görüşlerinin ele alındığı kısımda Stuart Mill, William James, Spengler, Nietzsche ve Hartmann'ın fikirleri aktarılıp bunların tahlil ve tenkitleri yapılır. Tabii ilimler ve ilâhiyat bahisleri konusunda Arthur Stanley Eddington, James Hopwood Jeans, Albert Einstein, Cressy Morrison gibi pozitif bilimlerde meşhur olan âlimlerin Allah'ın varlığına dair görüşleri açıklanır.

Sonuçta ise tevhid akîdesinin inançların en üstünü, insanın akıl ve fıtratına en uygunu olduğu, aklın iman konusunda büyük role sahip bulunmakla birlikte temel unsur teşkil etmediği, hissin, şuurun ve apaçık hakikatlerin de akıl gibi imanda etkili olduğu belirtilir.

Akkâd eserinde, dinleri ve felsefî cereyanları çok iyi bilen bir düşünür olarak bunların inanç konusundaki görüşlerini tenkit ve tahlile tâbi tutabilmiştir. Bu yönüyle kitap, ilim-felsefe-akîde arasındaki ilişkileri inceleyen ve Allah'ın varlığını ispat etmek için kaleme alınan yeni ilm-i kelâm devrine ait bir eser mahiyetindedir. İlk defa 1947 yılında Kahire'de yayımlanan eserin birkaç baskısı yapılmıştır. Eser ayrıca "Mevsûatü Abbâs Mahmûd el-Akkâd" adlı külliyyatın I. cildi (15-316) içinde neşredilmiştir (Beyrut 1970).

BİBLİYOGRAFYA :

Akkâd, *Allâh*, Kahire 1947; "Akkâd, 'Abbâs Mahmûd", *Mu.A*, II, 1229; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, V. 425.

AHMET SAİM KILAVUZ

ALLAHÂBÂD

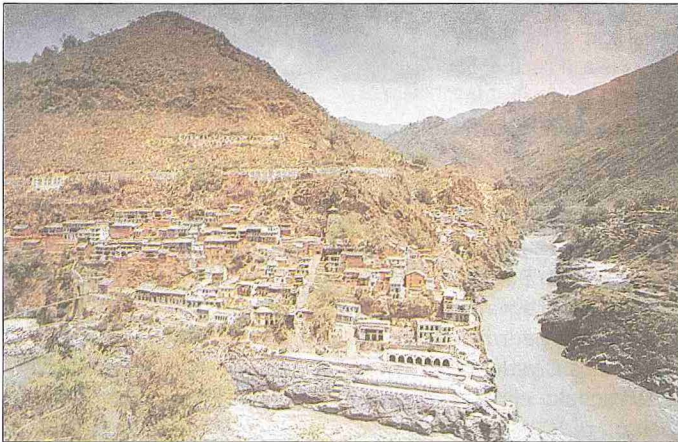
(الله آباد)

**Hindistan'ın
Utar Pradeş eyaletinde,
aynı adı taşıyan****yönetim bölgesinin idare merkezi.**

Ganj ve Yamuna nehirlerinin birleştiği yerde, Kalkûta'yı Delhi ve Amrîtsar'a bağlayan ana yol üzerindedir. Delhi-Kalkûta demiryolu Bombay'dan gelen demiryolu ile burada kesişir.

Efsaneye göre şehir milâttan önce 1000 yıllarında, muhtemelen Pencap'ta Balhi taraflarından gelen İda adlı bir kral tarafından kurulmuştur. Eski Hintliler buraya Prayaga (kurban yeri) veya Pratişsana (tutunacak yer) derlerdi. Budistler her on iki yılda bir, aralık-ocak veya ocak-şubat arasında ayın ilk görüldüğü gece iki nehrin birleştiği yerde yıkanmaktadırlar. Buna bağlı bir inanış ve âdetin Ârîler'in Hindistan'ı istilasından önce de yerliler arasında var olduğu bilinmektedir. Şehrin milâttan sonra X-XVI. yüzyıllar arasındaki tarihi hakkında yeterli bilgi yoktur.

Allahâbâd'ın esas gelişmesi, Ekber Şah'ın (1556-1605) stratejik öneminden dolayı şehirde sarp bir hisar yaptırması ve buraya İlahâbâs adını vermesiyle başlamıştır. Zamanla, şehrin adı İlahâbâd ve Allahâbâd halini almıştır. Şehir 1736-

Allahâbâd
şehirden
bir görünüş -
Hindistan

1739 yılları arasında güneydeki Maratalar'ca yağmalanmış, uzun yıllar Udh ve Ferruhâbâd Navabları arasında el değiştirdikten sonra 1801'de Udh Navabları tarafından İngilizler'e terkedilmiştir. 1857'de İngilizler'e karşı yapılan ayaklanmada Allahâbâd büyük bir katliama sahne olmuştur. Şehir 1947'den önce Hindistan Millî Hareketi'nin merkezi ve Nehru ailesinin yurdu, 1901'den 1949'a kadar da bulunduğu eyaletin başşehri idi.

Allahâbâd'da pek çok müslüman âlim, edip ve mutasavvıf yetişmiştir. Bunlardan Şeyh Muhammed Efzal İlahâbâdî (ö. 1713) ve Mevlânâ Gayrûddin Muhammed İlahâbâdî (ö. 1827) sayılabilir. 1887'de kurulan Allahâbâd Üniversitesi temel öğretim birimleri ve birçok enstitüleriyle 10.000 civarında öğrenciyi hizmet etmektedir. Şehir genelde bir eğitim, idare ve hukuk merkezidir.

Allahâbâd mimari ve eski eserler bakımından pek zengin sayılmaz. Ekber'in yaptırdığı hisardan pek az kalıntı bulunmaktadır. Yaklaşık milâttan önce 247'de ölen İmparator Asuka'nın yaptırdığı 10 m. yüksekliğindeki kitâbeli sütunda daha sonraki birçok hükümdarın da kitâbeleri yer almaktadır. Halen mevcut, fakat artık iyice harap olmuş Huldâbâd Sarayı'nın kuzeyine doğru uzanan ve İran-Timur bahçe geleneğine göre inşa edilmiş olan Hüsrev Bağ adlı bahçede annesi, kız kardeşi ve kimliği bilinmeyen dördüncü bir kişinin türbesiyle bir-

likte Cihangir'in oğlu Hüsrev'in türbe-ri bulunmaktadır. Bu dört türbe Ortaçağ Hindistan mimarisinin başlıca örneklerindendir. Hükümet binası, Anglikan ve Romen katedralleri, Cuma Camii, İngiliz genel valisi hâtiyasına XIX. yüzyılda yapılmış olan Mayo Hall adlı bina ile müze şehrin belli başlı yapıları arasındadır. Bugünkü şehir esas itibarıyla demiryolu tarafından ikiye bölünmüştür. Kuzeye doğru askerî iskân bölgesi ile iş ve idare merkezi, güneye doğru ise şehrin esas yerleşim alanları uzanır.

Daha çok bir pamuk ve şeker merkezi olan Allahâbâd'da 1958'den beri bilhassa Yamuna'nın güneyinde bir sanayileşme görülmektedir. Şehirde demir kütüğü ve gıda ürünleri üretimi ile konservecilik yapılmaktadır. Nüfusu 1981'de % 30'u müslüman olmak üzere yaklaşık 616.051 kişi idi.

BİBLİYOGRAFYA :

J. B. Tavernier, *Travels in India*, Lahor 1976, I, 116; R. Nath, *History of Mughal Architecture*, New Delhi 1985, II, 276-277; S. Israel — B. Grewal, *India*, Singapore 1985, s. 112; "Allahâbâd", *EAm*, I, 586; "Allahâbâd", *İA*, I, 375; Nurul Hasan, "Allahâbâd", *EI²* (İng.), I, 417-418; Mohammed Naseer Khan, "Allahabad", *EBr*, I, 640; W. Crooke, "Allahâbâd", *ERE*, I, 327; Z. A. Desai, "Allahabad", *EIr*, I, 889-890.

KUDRET BÜYÜKCOŞKUN

ALLAHSIZLIK

(bk. İLHÂD).

ALLAHÜEKBER

(bk. TEKBİR).

ALLAHÜMME

(الله)

"Allahım!" mânasına gelen
Arapça bir dua sözü.

Hem Câhiliye döneminde hem de İslâmî devirde kullanılan bu duaya başlama sözünün aslı "yâ Allah" olup çok kullanıldığı için nida harfî olan "yâ" hafzedilmiş, buna karşılık kelimenin sonuna şeddeli bir "mim" getirilmiştir. Bu sözün kısaltılarak kullanılan "lâhümme" şekline de rastlanır. Kur'ân-ı Kerîm'de (bk. Âl-i İmrân 3/26; el-Mâide 5/114; el-Enfâl 8/32; Yûnus 10/10; ez-Zümer 39/46) ve hadislerde de (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "Allâhümme" md.) geçen bu kelime genellikle üç şekilde kullanılır. Bunlardan en yaygın olanı, dua esnasında kulun Al-

lah'a yakarışını ifade etmek üzere "Allahım!" anlamında nida maksadıyla kullanılır. Bir soruya verilen cevabın doğruluğu konusunda muhatapı ikna etmek ve buna Allah'ı şahit tuttuğunu göstermek için pekiştirme edatı olarak "allahümme nearn" veya "allahümme lâ" şeklinde söylendiği gibi, bir şeyin pek nâdir meydana geldiğini belirtmek için istisna edatı olan "illâ" ile "allahümme illâ..." tarzında da kullanılır.

Her ne kadar F. Buhl, ilk defa Ümeyye b. Ebû's-Salt tarafından muahedelerin başında kullanıldığı rivayet edilen (bk. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, III, 187) "Bismikellâhümme" tabirinin yerine, Hz. Peygamber'in Câhiliye döneminden kalmış bir söz olması dolayısıyla başka tabirler koyduğunu iddia etmişse de (bk. *İA*, I, 375) bu iddia yanlıştır. Çünkü Hz. Peygamber sırf Câhiliye geleneğine karşı çıkmak düşüncesiyle bunu terketmiş değildir. Bu tabirin yerine "Bismillâhırrahmânırrahîm" cümlesini kullanmasının asıl sebebi, Kur'ân-ı Kerîm sûrelerinin bu cümle ile başlamasıdır. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm kıraatine besmeleden başka bir sözle başlamaya izin verilmemiş, ayrıca müslümanların her hayırlı işe besmele ile başlamaları tavsiye edilmiştir. Fakat bu husus, "Bismikellâhümme" tabirinin nâdiren de olsa kullanılmasının menedildiğine delil teşkil etmez. Nitekim Hz. Peygamber Kureys ile yaptığı Hudeybiye Antlaşması'na, "Bismillâhırrahmânırrahîm" diye başlanmasını Kureys temsilcisinin kabul etmemesi üzerine "Bismikellâhümme" sözünün yazılmasını emretmiştir (bk. İbn Hişâm, III, 317).

İbrânîce'de de buna benzer bir terkip bulunmaktadır. Yahudiler Allah'a şirk koşup birçok ilâha tapmışları dönemde bu kelimeyi, tapmışları ilâhları toptan ifade etmek üzere çoğul olarak kullanıyor ve "elohîm" diyorlardı. Elohim kelimesini Hz. Mûsâ'dan sonra da Allah hakkında kullanmaya devam ettiler.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "elh" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "Allâhümme" md.; İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 317; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 124; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Kahire 1927, III, 187; Aynî, *Umdu'tt'l-kârî*, Kahire 1392/1972, I, 396; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, Kahire 1383/1964, I, 329; Muhammed Altıncı, *Mu'cemü'l-edevâtî'n-na'hiyye*, Dimaşk 1979, s. 21; F. Buhl, "Allâhümme", *İA*, I, 375-376; a.mlf., "Allâhümme", *DMİ*, II, 592; a.mlf., "Allâhümme", *EI²* (İng.), I, 418; Ferid Vecdi, *DM*, I, 481; *UDMİ*, III, 187-188.

FUAT GÜNEL

Allahâbâd

